

ÇOCUKLARIN LİMYRASI: KÜLTÜREL MİRASIN GELECEĞİNE SAHİP ÇIKMAK İÇİN BİR PROJE

THE CHILDREN'S LIMYRA: A PROJECT FOR PROTECTING THE FUTURE OF CULTURAL HERITAGE

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 23 Mart 2022	Received: March 23, 2022
Hakem Değerlendirmesi: 1 Haziran 2022	Peer Review: Jun 1, 2022
Kabul: 03 Temmuz 2022	Accepted: July 03, 2022

DOI : 10.22520/tubaked2022.25.002

Zeynep KUBAN* - Özlem ÖZCAN**

ÖZET

Antalya'nın Saklısu köyünde bulunan antik Limyra kenti harabeleri özel doğal peyzajıyla birlikte korunması gereken önemli kültürel ve doğal bir değerdir. Harabelerle iç içe yaşayan ve yoğun olarak seracılıkla uğraşan Saklısu sakinleri, eğitimlerinin hiçbir kademesinde antik kent ve doğal peyzajı ile ilgili bir şey öğrenmediler. SİT alanı içerisinde kalan kimi tarım arazilerinin istimlak olasılığı karşısında tedirgin yaşayan köylülerin çocukları da ailelerinin önyargılarıyla büyümektedir. Önyargıları henüz yerleşmemiş bir yaştaki çocuklara seslenen, onlara tarihi ve doğal çevreyi ve arkeolojik alanı, birlikte yaşadıkları bir arkadaş gibi görmelerine aracı olmak için Limyra kazısı tarafından "Çocukların Limyrası" adlı yaz okulları planlandı. İTÜ Mimarlık lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin geliştirip yürüttüğü çok çeşitli yaratıcı atölyelerle 2011-2016 yılları arasında 6 yıl boyunca her yaz 8 günlük yaz okulları organize edildi. Her yıl 5-14 yaş arasında 40 ila 50 çocuğa ulaşan çalışmalar kazının arkeoloji dışı nedenlerden dolayı durdurulmasıyla sonlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji ve çocuk, katılımçılık, mimarlık öğrencileri, yaratıcı atölyeler, kültürel miras eğitimi, farkındalık.

* Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Taşkışla Kampüsü Taşkışla Caddesi 2, 34367, Şişli, İstanbul.

e-posta: kuban[at]itu.edu.tr

ORCID: 0000 0002 4385 6875

** Y. Mimar, Doktora Öğrencisi, İstanbul Teknik Üniversitesi Taşkışla Kampüsü Taşkışla Caddesi 2, 34367, Şişli, İstanbul.

e-posta: ozcanozl[at]itu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1044-4054

ABSTRACT

The ancient town of Limyra is located in the village of Saklısu in the province of Antalya. With its ruins and natural landscape it represents cultural and natural treasure that must be preserved. The inhabitants of the Saklısu village, which is directly located on the ruins, use the land extensively for greenhouse agriculture. Having never experienced any attempt to bring them closer to these cultural and natural values of their village they always live in fear of being expropriated and their children grow up with the prejudices built by their families. The “Children’s Limyra” summer school was launched by the excavation team in order to reach out to children at an early age to preempt prejudices building up. The objective was to sensitize the children to their historical and natural environment; like a friend with whom they share daily life. Students from undergraduate and graduate education of ITU architecture developed and implemented workshops between 2011 and 2016 over a period of 8 days. Every year 40-50 children of Saklısu aged between 5-14 joined these summer schools. The program was ended as excavation activities were halted due to non-archaeological reasons.

Keywords: Archaeology and children, participation, architecture students, creative workshops, cultural heritage education, awareness.

GİRİŞ

Arkeoloji elit bir bilim dalı olarak ortaya çıkıp geliştiği için üretilen bilgilerin geniş kitlelere yayılması çok zaman almıştır. Günümüzde hala kitlelere ulaşmak için stratejiler geliştirilmesi zorunludur. Çoğunluğu kentli olan arkeologların genellikle kırsal alanda olan arkeolojik sitelerdeki çalışmalarda, alandaki köylülerle ilişkisi ilk zamanlarda işçi tedariki ile sınırlı kalmıştır. Zaman içerisinde kazı başkanlarının tutumlarına göre köylülerle daha kişisel ilişkiler geliştirilmesi mümkün olmuştur. Ancak arkeolojik bilginin akademinin kendi dünyası dışında da anlaşılır olması ve çevrede yaşayan insanların üretilen bilgiye erişebilmesi için yapılan uğraşlar gence geç başlamıştır.

Ören yerleri ve kazı buluntularının sergilendiği müzeler uzun yıllar daha ziyade kentli orta ve üst orta sınıfın ziyaret ettiği yerler olmuştur. Kaçak kazılar, mülkiyet sorunları, tarım ve turizmin arkeolojiyle giderek artan çıkar çatışmaları ve birçok başka etken değerlendirildiğinde bilginin yerel halkla paylaşımında çok geri kaldığı en azından kazılar tarafından anlaşılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından arkeolojik geçmişle kurulan ilişkinin güçlendirilmesi için müfredata eklenen dersler ve ders dışı eğitimler olumlu gelişmeler olsa da etkisi şimdilik çok sınırlı kalmaktadır. Ancak son yıllarda kazıların ve müzelerin giderek artan girişimleri sayesinde arkeolojik bilginin yayılması, özellikle de yanı başındaki yerele hitap etmesinin önemi ve miras eğitimi gibi konular daha görünür olmuştur. Bu yazıda son yılların rüzgarıyla ortaya çıkan ve 2011-2016 yılları arasında Limyra antik kentinde gerçekleştirilen “Çocukların Limyrası” adlı, çocuklara yönelik miras eğitimi çalışmaları tanıtılıp değerlendirilecektir.

ÇOCUK VE ARKEOLOJİ ÇALIŞMALARI

ICOMOS'un 2008'de kültürel miras alanlarının yorum ve sunumlarına dair yayınladığı tüzüğünde eğitim konusu ve yerelin dahil edilmesi önemli kriterler olarak belirtilmiştir. (ICOMOS 2008:6). Sadece 2008 Tüzüğüne bağlı olmasa da Türkiye'deki arkeolojik alanlarda üretilen bilginin geniş kitlelere iletilmesini amaçlayan ve arkeolojik alan çevresindeki insanları dahil eden çalışmalar 2000'li yıllarda artış göstermiştir. Bu kapsamda yaz okulları ve atölyelerle çocuklara, büyüklere, yakın ve uzak çevreye uzanan değişik içerikli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Arkeolojik alanların tanıtımı, tarih bilinci aşılama, bilgi aktarımı, farkındalık yaratma, miras eğitimi, kimlik ve aidiyet konuları çerçevesinde yapılan etkinliklerde çok önemli yollar kat edilmiştir. Bu konu başlıklarına sahip çalışmalarda önemli bir hedef kitle de çocuklar olmuştur. Çocuk ve arkeolojik alan aktivitelerini tanımlarken belki ilk etapta kabaca iki gruptan bahsetmek mümkündür.

Birinci grup çalışmalarda yaygın etki önemlidir ve yerel ölçeği çok aşan geniş katılım söz konusudur. İkinci grupta ise yerel katılım amaçlanır. Birinci gruptakiler çoğunlukla müzelerin ve kazıların yürüttüğü bir günlük atölye çalışmalarıdır. Bu tip çalışmalarda sabit bir program ekseninde belirli sayıda katılımcıyla gerçekleştirilen atölyeler yapılır. Önceden okullar veya belediyeler vasıtasıyla belirlenen ve yakın ve uzak çevreden gelen çocuklar, genelde bir tam günü burada geçirirler.

Yaygın etki gözetken gününbirlik etkinliklere hep farklı çocuklar katıldığı için yapılan aktiviteler, programın içeriğinde değişiklik yapılmadan, geri bildirimlere göre ufak farklılıklarla tekrarlanabilir. Bu etkinliklerin planlama ve uygulama süreçleri daha öngörülebilirdir. Böylece etkinlik koordinatörleri bir yandan genel çalışmayı çok daha iyi gözlemleyebilir, bütçeyi, gerekli destekleri, atölye yürütücülerin sayısını, niteliklerini, öğrenmeleri ve bilmeleri gerekenleri daha net tespit edebilirken öte yandan aksaklıkları daha kolay engelleyebilirler.

Bu yöntem için başarılı birçok örnek verilebilir, ancak burada Türkiye'den iki örnekle -İzmir Yeşilova Höyüğü ve Çatalhöyük ile yetineceğiz. Yeşilova Höyüğü İzmir kentsel alanının içinde Neolitikten Roma dönemine kadar iskân edilmiş bir yerdir. Birçok prehistorik alanda olduğu gibi araştırılanın anlaşılır bir biçimde aktarılmasına ve bir eğitim sürecine dahil edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Etkinlik 2009 yılında Bornova ve İsveç'in Kalmar kentlerinin ortaklıkları vesilesiyle, Kalmar Kent Müzesi'nde uzun zamandan beri çocuklara yönelik olarak gerçekleştirilen “Time Travel” projesinin yöntemleri Yeşilova Höyüğüne uygulanarak başlatılmıştır (Derin 2010). Burada temel fikir çocukların bir zaman yolculuğu yaparak bir neolitik köyü yani Yeşilova höyüğünü deneyimlemeleridir. Birkaç yıl sonra 2014 yılında Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi'nin açılmasıyla buradaki çalışmalar çok önemli bir ivme kazanmıştır. Ziyaretçi merkezi, mekanlarıyla bu tip eğitimlerde etken bir aktör olarak yerini almış ve yapılan çalışmaların kurumsal bir kimlik kazanmasına yardımcı olmuştur. 2019 yılına kadar 90.000'e yakın öğrencinin Yeşilova höyüğünü ziyaret ettiği belirtilmiştir (Derin 2020).

Bir diğer önemli örnek olan Çatalhöyük kazısıdır Burada henüz ICOMOS tüzüğü yayınlanmadan başlayan, tecrübeli bir ekip tarafından uzun yıllar boyunca yürütülen çalışmalara hem yakın hem de uzak çevreden çocuklar katılmıştır¹. Gününbirlik etkinlikler Çatalhöyük kazısını

¹ Çatalhöyük, Aşıklıhöyük ve başka yerlerde birçok atölye yapan ve Anadolu kültürel mirasının çocuklara aktarılması için çok sayıda kitap yayınlayan Gülay Sert, Çatalhöyük çocuk çalışmalarını 2002- 2012 arasında yürütmüştür. Çatalhöyük'ün yıllık raporlarında bu konuda bilgi bulunmaktadır (URL-1).

ve genel olarak arkeolojiyi konu etmiştir. Atölyelerde arkeolojinin metotlarını tecrübe eden çocuklar, neolitik çağda ve özel olarak Çatalhöyük'te yaşam ve kültürel yaşamı deneyimleme şansı bulmuşlardır. Çatalhöyük'teki ziyaretçi merkezi de alana gelen tüm ziyaretçilere hizmet verdiği gibi çocuk atölyelerine görsel bir alt yapı sağlaması açısından önemli bir yerdir. Çatalhöyük'teki çocuk çalışmaları sırasında çeşitli yıllarda alanı bir yılda 300 ila 600 kadar çocuk ziyaret etmiştir. Hem Yeşilova hem de Çatalhöyük'teki ziyaretçi merkezleri ve buradaki sergileme ve bilgilendirme alanları eğitsel açıdan çok önemli bir destek sağlamakta ve kazı sezonu dışında da daha kurumsal bir biçimde aktivitelerin sürmesini mümkün kılmaktadır.

Daha yerele özel ve zikredilmesi önemli çalışmaların bir kısmı yine Çatalhöyük'te yapılmıştır. Çocuklara yönelik değilse de yakın çevredeki köylerde yaşayan yetişkinlere, öğretmenlere ve özellikle de kadınlara yönelik çalışmalarla arkeolojik alanların korunması ve yaşatılmasının yolları aranmıştır ve sorgulanmıştır. Bu çabaların temelinde arkeolojik alanların varlığını sürdürebilmesi için, arkeolog, güvenlik görevlisi ya da müze çalışanları gibi alanlarda görev alan kişilerin dışında çevre halkının dahil olması gerekliliği yatmaktadır. Çalışmalarda, arkeolojik alanlarda hazinelerin bulunduğu yönünde gelişen söylentilerin yanlışlığına, bu söylentilerin neden olduğu kaçak kazıların alana ve çevresine verebileceği zararlara odaklanılmıştır. Çatalhöyük'ün sahiplenip yaşatılması için gerekli şartların çevrede yaşayanlarla birlikte aranması hedeflenmiştir. Bu etkinlikler yayınlarda (Atalay 2012) eğitim sözcüğünden ziyade yerel ölçekli katılımcı temelli araştırma gibi bir kavram ile tanımlanmıştır².

Arkeolojik alanlarda yapılan çocuk atölyelerinin hedefi arkeolojik alanlara dair küçük yaşta farkındalık yaratılmasına ve bir bilincin gelişmesine aracı olmak şeklinde özetlenebilir. Yapılan çalışmalar eldeki maddi kaynaklara ve çalışmayı şekillendiren kişilere göre yöntem ve yaklaşım farkları gösterebilir. Ancak üzerinde çok durulmayan bir mesele kazı alanının Prehistorik veya Klasik döneme ait olup olmamasıdır. Alanların bu niteliklerine göre çalışmalarda zorluklarla karşılaşmak olasıdır.

Prehistorik kazıların malzemeleri kültürel bir önyargıya yol açmayacak niteliktedir. Buraları deneyimleyen çocuklar, örneğin Yeşilova'da değişik kıyafetler giyerek

neolitik köyde tarım, dokuma, çömlekçilik, av gibi “zararsız” konularla tanışmaktadırlar. Bu konuların evrenselliği hem atölyenin yürütülmesini kolaylaştırır hem de farklı yorumlara olanak vermez. Türkiye’de Klasik döneme ait kazılar veya arkeolojik kalıntılar kültürel önyargılara açıktır. Özellikle “Yunan” ve “Hıristiyanlık” kavramlarıyla özdeş olan antik ve geç antik çağ kalıntıları kırsal alanlarda daha baskın bir şekilde “düşmanlık” ve “gavur olma” durumlarını çağrıştırmaktadır. Böylesi durumlarda çalışmalarda yere dair farkındalık ve aidiyet hislerinin yaratılması zor olmaktadır³. Bunu iyi gözlemleyip ona göre stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Çocuklar ve kültürel mirasla ilgili çalışmaların sayısı artarken bunların kayıt altına alınması ayrı bir önem taşımaktadır. Çiğdem Maner ve Özlem Dengiz Uğur’ın VEKAM iş birliği ile yapılan “Çocuklar (0-18) için Kültürel Miras Çalışmaları Çalıştayı” dizisi bu açıdan önemli bir etkinlik ve yayın faaliyetidir. Birincisi 2019 yılında yapılan yapılan çalıştay 2020’de yayınlanmıştır. İkincisi 2021 yılında çevrimiçi gerçekleşen çalıştayın da yayın hazırlıkları sürmektedir. Böylece yapılan çalışmaları topluca görmek ve karşılaştırmak mümkün olacaktır (Maner ve Uğur 2020).

LİMYRA

Antalya, Finike yakınlarındaki Saklısu köyünde bulunan Limyra antik kenti arkeoloji dünyasında Prof.Dr. Jürgen Borchhardt’ın kişisel heyecanı ve çalışmaları sayesinde bilinir. Borchhardt’ın 1969 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü adına başlattığı kazılar, profesörün 1980’lerde Viyana Üniversitesine geçmesiyle bu kurum tarafından yürütüldü. Borchhardt’ın 2001 yılında emekli olmasıyla kazı Avusturya Arkeoloji Enstitüsü himayesine girdi ve onun finansal desteği ile halen sürmektedir. 2019 yılında kazının ellinci yılını kutlandı. Çocuklara arkeolojik alanların tarihini anlatmanın ve sevdirmenin önemini herkesten çok önce farkına varan ve birşeyler yapmaya çalışan bir kişidir Jürgen Borchardt. Bu yazıyı da ona ithaf etmek istiyoruz (Foto. 1).

Limyra antik kentinin akropolünde yer alan Likya Kralı Perikle’nin büyük mezar yapısı, Ptolemaion adı verilen büyük Helenistik anıt kalıntısı veya Gaius Caesar için Augustus döneminde yapılan anıt gibi yapıların kalıntıları kendi yerel bağlamları dışında antik çağ sanatı içinde ayrıca önemli bir yer tutar (Foto. 2). Kent, geniş Likya dönemi nekropollerini, konut bölgesi, Roma, Bizans ve

² Çatalhöyük ile ilgili olarak 2012 yılına kadar yerele yönelik gerçekleştirilmiş çok çeşitli çalışmaları iyi özetleyen bir makale Ruth Tringham’a aittir (Tringham 2012). Son yıllarda Gordion Kültürel Miras Eğitim Programı çerçevesinde Gordion Kazısı ekibi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Polatlı Belediyesi ortaklaşa çalışmalar yürütmüştür. .

³ Türkiye’nin çeşitli yerlerindeki kazılarda yıllar içinde elde edilen ampirik deneyimlerle, özellikle kırsal nüfus tarafından antik çağ kalıntılarının “gavurun taşları” olarak nitelendirildiğine çok fazla tanık olduk. Çocukların Limyrası’nda da bu durum sıklıkla karşımıza çıktı.

Fotoğraf 1: Jürgen Borchhardt Limyra’da çocuklara konuşurken, 1984 (Avusturya Arkeoloji Enstitüsü) / *Jürgen Borchhardt in 1984, speaking to the children in Limyra (Austrian Archaeological Institute)*

Fotoğraf 2: Çocukların yorumuyla Limyra’daki kalıntılar (Çocukların Limyrası Arşivi) / *The ruins of Limyra, interpreted by the children (Children’s Limyra Archive)*

Osmanlı dönemi katmanları ile zengin arkeolojik verilere sahiptir. Limyra’nın içinden, dağın eteğinden kaynayan buz gibi soğuk sularıyla Limyros nehri akar ve kent kalıntılarıyla birlikte çok etkileyici doğal ve arkeolojik bir peyzaj yaratır. Bu romantik görüntülerin yanında harabelerin üstünde yer alan Saklısu köyünde antik kent ile ilgili olarak yaşanan sorunlar da en az anıtları veya doğası kadar bilinir ve elli senedir de çözülmeyen devam eder (Foto. 3).

Devlet 1950’li yıllarda, mülkiyet meselelerini düşünmeden, harabelerin ve kuruluşu 15.yüzyıla kadar geri giden Kafi Baba Tekkesi’ne ait vakıf arazilerinin üstüne Saçıklaralar yörüklerinden bir grubu iskan ettirdi.

Fotoğraf 3: Limyra harabeleri, doğal peyzaj ve Limyros nehrinde çocuklar (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Limyra, the ruins, the landscape and the children in the river (Children’s Limyra Archive)*

Kazının başlamasından bir süre sonra, 1970’lerin ortalarında, Limyra ve çevresi SİT alanı ilan edildi. Bunun ne anlama geldiğini köyde yaşayanlar 1980’li yılların ortalarından itibaren, hayvancılıktan vazgeçip yoğun olarak seracılığa yöneldiklerinde anladı. Artık köy içindeki toprağın her santimetre karesi hem köylüler hem arkeoloji için değerliydi. Kazının ilerlemesine çok önem veren Jürgen Borchhardt, 1990’lı yıllarda Avusturya devletinden para bularak SİT alanı içerisindeki bazı arazilerin Kültür Bakanlığı adına istimlak edilmesini sağladı. Ancak köylülerin bazıları kendilerine ödenen istimlak ücretlerine itiraz ederek hukuki sürecin uzamasına neden oldu. Mahkeme lehlerinde sonuçlanmayınca geçen sürede elde edecekleri para enflasyon karşısında eridi ve hem topraklarından hem de paralarından oldular. Suçlu kazı oldu. Günümüzde de mülkiyet ve kullanım sorunları devam etmekte. SİT alanı içindeki olup tarım için işgal edilen arkeolojik alanların boşaltılması için hukuki süreçler genelde tam anlamıyla işletilmedi. Köylülere ciddi anlamda hukuki bir bilgilendirme yapılmadığı gibi, kendileri de kendi hakları konusunda bilgilenmek için özel bir çaba harcamadı. Böylece yıllardır hep aynı şeyler tekrar edip durur: köylüler ve arazideki hukuki çözümler için hiçbir şekilde yetkili olmayan arkeologlar karşı karşıya gelir. Özellikle köy içindeki münakaşalarda, kazı başkanı ve ekibi kişisel olarak sorumlu tutulduğu için zaman zaman düşmanca davranışlara da maruz kalırlar. Karşı karşıya gelen köylüler ve kazı ekibi konuşmaya çalışsa da yetkisiz oldukları için konuşmalardan genelde bir sonuç elde edilemez.

Limyra kazısının köy için yalnızca sorun yarattığı söylenemez. Kazı, köydeki insanlara yaz aylarında iş imkanı sağladı ve birçok insan kazı sayesinde emekli veya en azından sigortalı oldu. Son yıllarda kazının hacmi küçülüp eskisi kadar işçiye ihtiyaç olmayınca köy ile ilişkiler biraz zayıfladı. Geçen zaman içinde tarih-koruma- SİT alanı gibi kavramlar köydeki insanlar tarafından sevilme de kabul edildi. Ancak toprak üstünde herhangi bir kalıntı görünmeyen yerlerin üçüncü derece SİT alanı olması önemli bir sorun potansiyeli taşıyor. Günlük yaşam pratiklerine engel olduğu ve maddi kayıplara yol açtığı için bu konu üzerinde uzlaşılması zordur. Aynı şekilde zaman içinde satın alma yoluyla istimlak edilmiş yerlerde kazı yapılmamış olması da köyde genelde anlaşılmayan bir durumdur.

ÇOCUKLARIN LİMYRASI

Kanunların uygulanması, antik kentin korunması için önemli bir adım olsa da yeterli değildir. Harabelere yerel ölçekte sahip çıkılmadığı sürece sağlıklı sonuçlar almak zor. Limyra’da tartışmalar hep köyün erkekleri ile yapıldığından zamanla önyargı ve bıkkınlık birikti. Bu

yüzden yeni bir proje için başka aktörlerin arayışına gittik ve geleceğin yetişkinleri olacak çocuklara yönelmenin anlamlı olabileceğini düşündük. Saklısu köyünün okul çağındaki çocukları yaz tatilinde büyüklere yardım etseler de genelde başıboş olarak köyde gezerler. Antik kentle kurdukları tek ilişkinin antik taşlardan Limyros çayının soğuk sularına atlamak olduğunu söyleyebiliriz. “Çocukların Limyrası” projesi 2011 yılında köydeki çocukların Limyra ile ilgili düşüncelerini ve kendi gelecekleri için geçmişe ve bugüne daha bilinçli bakmalarını teşvik etmek, onunla bir bağ kurmalarını ve uzun vadede kenti sahiplenmeleri olasılığını yaratmak için hayata geçirildi.

Bir haftalık bir yaz okulu şeklinde tasarlanan “Çocukların Limyrası” kendisine beş yıllık bir hedef koymuştu (2011-2015), ama neticede 2016 yılı dahil toplam altı yaz aktif çalışma yapıldı. Saklısu köyünün 8-12 yaş grubundaki çocuklarına yönelik yapılacak çeşitli atölyelerle çocukların tarihi ve doğal çevreleriyle farklı düzlemlerde ilişki kurmaları hedeflendi⁴. Temel prensiplerimizden biri bu çalışmaların gerçek bir okul gibi doğrudan didaktik olmamasıydı⁵. Tamamen gönüllülük esasına dayanan çalışmalarda atölyeleri yönetenler İTÜ Mimarlık Fakültesi lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileriydi. Eğitimleri gereği görsel kültür ve araçlarıyla çok ilişkili oldukları için atölyelerin içerikleri de resim, boyama, okuma, maket, modelleme, grafik gibi konular ve yöntemler üzerine temellendi. Birçoğunun mimarlık eğitimlerinin yanında tiyatro, müzik, dans, dikiş, film gibi alanlarla ilgili olması atölyelerin içeriklerini çok çeşitlendirdi. İlk yıllarda önceden tanışık olunan öğrenciler gelirken, atölye çalışmaları duyuldukça öğrenciler katılmak için başvurularda bulundu. Kazının bekçisi Ali Tosun sayesinde Turunçova’da Bağyaka İlköğretim Okulu öğretmenleri ve müdürüyle bağlantı kurduk ve özellikle iki öğretmen konuya ilgi göstererek ilk yıl öğrenci seçimine yardımcı oldu.⁶ Ali Tosun ve ailesinin bu projedeki katkısı ve desteğinin altı ne kadar çizilse azdır. Yıllar içinde sürekli müdürü değişen Bağyaka İlköğretim/İlkokulu her yıl masa ve sıralarını ödünç vererek desteğini hep sürdürdü. (Foto. 4.). Suna – İnan Kırış Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü

Fotoğraf 4: Bağyaka okulundan her yıl gelen masalar kullanılıyor (Çocukların Limyrası Arşivi) / *The tables from the Bağyaka School were used every year (Children's Limyra Archive)*

(AKMED) her yıl temel bütçeye bir destek sağlarken, projeye İstanbul, Finike ve Almanya’dan özel şahıslar, aile üyeleri ve dostlar maddi anlamda destek oldu. Bazı firmalar nakdi yardım yaparak atölyelere malzeme sağladılar. İTÜ öğrencilerinin yol paraları için tanıdık seyahat acentaları destek oldu⁷. Belediyeler çevre gezileri için araç, kazı da konaklama ve yeme içmeleri sağladı. Kazıdan köye sadece olumsuzluk veya ilgisizlik geldiği kanısını sarsmak için Çocukların Limyrası’nın kazının düzenlediği bir yaz okulu etkinliği olduğunun altı hep çizildi.

“Çocukların Limyrası” atölye çalışmaları her yıl Nisan ayında üniversitede yaptığımız buluşmalardaki ön hazırlıklarla şekillendi. Aralıklı toplantılarda, yeni öğrencilerin de katılımıyla, o yılki atölyenin konu başlıklarını, bir önceki seneye göre yapılacak yenilikleri, metot değişikliklerini, kaynak ve ihtiyaçları tartıştık. Atölyelerimizde temel yaklaşımlar aynı kalarak her yıl farklı bir ana tema ve tema çerçevesinde içerikler belirledik.

KATILIMCILAR VE YÜRÜTÜCÜLER

Çocukların Limyrası yaz okulu başlangıçta köydeki 8-12 yaş grubundaki çocukların katılımını amaçladı. Daha ilk yıl hedeflediğimiz yaş grubundan çok daha küçük, anaokulu yaşında olan çocuklar da atölyeye geldi. Hedef grubumuzdaki çocuklar, seralarda çalışmak zorunda olan annelerinin kendilerine emanet ettiği minik kardeşlerini

⁴ 2006 ve 2007 yıllarında İstanbul’un tarihi bir semti olan Anadoluhisarı’nda, Zeynep Kuban tarafından, benzer bir yaklaşımla organize edilen tarihi çevrede gerçekleşen çocuk atölyelerinde (bkz. Kuban 2006) Limyra için tecrübe kazandı ve Anadoluhisarı atölyelerine katılmış olan İTÜ’lü öğrencilerle Limyra’daki altyapıyı kurduk.

⁵ 2015 yazında çevre köylerdeki bir ilkokulda görüştüğümüz bir okul müdürü atölyelerimiz hakkında bilgi sahibiydi ve çocukların kendi istekleriyle bu kadar saat şevkle çalışmalara katıldıklarına çok şaşırdığını ve pedagojik olarak iyi bir yaklaşım sergilediğimizi belirtmişti.

⁶ Burada özellikle 2020 yılında kaybettiğimiz Fen Bilgisi öğretmeni Durmuş Özsöy’ü anmak istiyoruz. İlk senelerdeki katkısı ve devam eden ilgisi ve desteği bizim için çok önemliydi.

⁷ Destekçilerimiz: Finike Belediyesi, Turunçova Belediyesi-Avusturya Arkeoloji Enstitüsü Limyra Kazısı, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Inken Baller, Hildegard Grosse, Arzu Erdem, Mehmet Baysarı, Selahattin Onur, Şahver Dağlar, Yavuz Kuban, Çiğdem Kaya, Günışığı Kitaplığı – Müren Beykan, İşbankası Kültür Yayınları – Ahmet Selcan, Baltac Tours –Kazım Uzunoğlu, Oasis Tours – Haluk Yurtkuran, Mudo AŞ – Barış Karakullukçu, Karel AŞ – Serdar Tunaoglu, Işık Kırtasiye – Muzaffer Yıldız, Pameks Tekstil – Ayşe Yüksel-İbrahim Cephancigil.

beraberinde getirmişlerdi. Böylece hızlıca bir “anasınıfı” icat etmek zorunda kaldık. Aynı şekilde 12 yaşını geçenlerden kalmak isteyenleri uygun konularla yaz okulunda tutmayı sürdürdük. Böylece arkeologların ve büyüklerin Limyra’sından sonra, çocukların, miniklerin ve ergenleşenlerin Limyra’sı da oldu.

Çocukların Limyrası’na başlarken atölyeye köyden 25 çocuğun katılmasını düşünmüştük ama bu sayıyı hiç tutturamadık. Daha ilk yıl 45 çocuk düzenli olarak katıldı. 2013 yılında bir ara 80’e kadar yükselmiş olan sayı zaman içinde 50 ve 60 arasında sabit kaldı. Arada Turunçova veya Finike’den gelip katılmak isteyen çocukları da atölyelere kabul ettik, ama bunlar istisna oldu (Foto. 5).

Fotoğraf 5: Tiyatro’da çocuklar ve yürütücüler 2013 (Çocukların Limyrası Arşivi) / The children and the workshop instructors in the theatre 2013 (Children’s Limyra Archive)

Atölyelerin okula benzememesi için yürütücülerinin üniversite öğrencileri olması önemliydi. Çocuklara yüksek seviyede bir ilgi gösterebilmek için 6-8 kişilik çocuk gruplarında en az iki öğrencinin yürütücü olmasını planladık. Artan çocuk sayısına paralel atölyelerin sayısı ve onları düzenleyen, belgeleyen, filme çeken öğrencilerin de sayısı da arttı. En kalabalık yılda Limyra’ya İTÜ’den yirmi öğrenci gelmişti.

Özellikle de erkek öğrencilere olumlu rol model olarak farklı ve fazladan bir görev düşüyordu. Öğrencilerimizle iyi anlaşmış olsalar da çocuklardan “sosyetik İstanbullular” ifadesini duyuyorduk. Böyle olunca durumu netleştirmek için İTÜ’lü öğrencilerin hemen hemen hepsinin İstanbul dışından geldiğini özellikle vurgulamamız gerekti. Atölyelere katılan ve zaman içinde büyüyen çocukların da daha sonra atölye yürütücüsü olabileceğini sanmıştık ama öyle olmadı. Çocuklar, özellikle erkek çocuklar büyüdükçe, okula gitseler de gitmeseler de, çalışma hayatına katılmak zorunda kalıyor, seralarda veya en yakın kasaba olan Turunçova’da çalışıyorlardı. Bir de kültürel olarak “çocukla” uğraşmak “erkek” çocuklarına göre değildi.

ATÖLYE SÜRECİ

Yaz okulu her yıl Eylül ayının başında bir haftalık bir süre içinde gerçekleşti (Foto. 6). Haftanın her günü 9-12 ve 14-17 saatleri içinde çocuklar ve öğrenciler antik kentin veya köyün çeşitli yerlerinde farklı gruplar halinde çalışıyordu. Bazıları her yıl tekrarlanan tiyatro, maket, dans, müzik, minikler, dikiş, batık, futbol, bizim neyimiz eksik, kutu oyunu, heykel yapma, günlük hazırlama, Limyra 2062, tiyatro maskı yapma, şişe kapaklarından mozaik yapma, araba ve sal yapma gibi çok farklı atölyeler gerçekleşti. Atölyeler genelde on kişiyi geçmeyecek şekilde organize edildi. En çok antik tiyatronun dışa demir parmaklıklarla kapalı olan gölgeli tonozları, okuldan getirilen masa ve sıralar kullanıldı. Tiyatronun orkestrasında çalışan tiyatro grubunu sıcağın korunmak için beş kişinin yardımıyla her gün kocaman bir tente geriliyordu (Foto. 7).

Fotoğraf 6: Çocukların Limyrası Afişi (Çocukların Limyrası Arşivi) / Children’s Limyra Banner (Children’s Limyra Archive)

Fotoğraf 7: Tiyatroda tente (Çocukların Limyrası Arşivi) / The canopy in the theatre (Children’s Limyra Archive)

Atölye süreci her yıl benzer bir akışa sahipti. Köyde dolaşarak Çocukların Limyrası’nın başlayacağını duyuran afişleri, sokak lambaların gövdelerine bilgilendirme kağıtları asıyorduk. Bekçimiz Ali Tosun da çocuklarıyla köye önceden haber yollamış oluyordu. İlk günün sabahında antik tiyatronun tonozlarında çocuklarla oyunlarla tanışıp yapacağımız atölye tanıtımı

yapıldıktan sonra çocuklar kendilerine ilginç veya uygun gelen atölyeyi seçiyordu. Atölyeyi kendi istekleriyle seçen çocuklara bir şey empoze edilmiyor ya da zorla yaptırılmıyordu, sıkılan ayrılabilirdi. Kalanlar haftanın sonunda ailelerine yapılanları göstermek istiyordu. Çocukların Limyrası'nın son gününde, o yılki atölyelerde yapılanlar bir kapanış etkinliğiyle ailelere, köye sunuldu. Ayrıca yerel yöneticileri ve yerel muhabirleri de çağırarak ilgiyi genişletmeye çalıştık.

Her yıl benzer bir akış için gerçekleşen kapanış etkinliğinin merkezinde tiyatro oyunu vardı⁸. Oyundan önce hafta boyunca yapılan resimler, figürler, elbiseler, çantalar, kostümler ve haftanın olaylarını belgeleyen dev bir günlük (1,60 x 0,80 m) sahnenin yanında sergilendi; herkes gezerek "sergiye" bakabiliyor, atölye katılan çocuklar da orada açıklamalar yapıyordu. Hava karardığında başlayan tiyatro oyunundan önce haftanın nasıl geçtiği anlatılıyor ve haftaya dair kısa filmler gösteriliyordu. Gösterimlere kimi zaman kazının eski günlerinden fotoğraflar da ekleniyordu. Böylece köy halkının hafızası canlanıyor, kazıda çalıştıkları günleri, gençliklerini, vefat edenleri hatırlıyor, kazı tarihinin parçası oluyorlardı. Son etkinlik zamanla yaklaşık 20-30 dakika süren oyundan sonra ortaklaşa organize edilen yiyecek ve içeceklerle piknikli bir şenliğe, eleştirel ve destekleyici sözlerle alternatif bir okul aile toplantısına dönüştü (Foto. 8).

Fotoğraf 8: Kapanış gösterisinde seyirciler (Çocukların Limyrası Arşivi) / Spectators at the closing ceremony (Children's Limyra Archive)

İlk yıllarda kapanış gösterisi için antik tiyatroyu mekan olarak kullandık. Aileler ve diğer seyirciler antik çağdaki gibi tiyatro basamaklarına oturup tiyatronun orkestrasında oynayan çocukları izliyordu. Tiyatronun önünden geçen asfalt yoldaki önlenemez trafik gürültüsünden dolayı kapanış etkinliğini daha sessiz bir alana, antik kentin su

kenarına kaydırarak ve tahmin etmediğimiz bir biçimde samimi bir ortam oluştu. Oyunlar tarihsel çerçeveden daha günlük yaşama doğru kaydıkça seyirciler de daha çok dahil olup memnun kaldılar.

Sosyal medyada facebook, instagram gibi araçlarla aktiviteyi tanıtmaya çalıştık⁹. Sene içinde unutulmamak için yazın çekilen resimlerden oluşan bir takvim tasarlayıp yılbaşlarında çocuklara ve ailelerine yolladık. Küçük çocuklara yönelik bir de boyama kitabı yayınlandı (Kuban 2014).

Yıllar içinde gerçekleşen çok sayıda atölyelerden bir seçkiyi burada anlatmak istiyoruz.

ATÖLYELER

Kukla Atölyesi- Limyra 2062

Kanunlar ve genel uygulamalara göre arkeolojik SİT alanlarında bulunan köylerin mimarisi çok özgün ve eski değilse miras kabul edilmedikleri için tarihi bir katman olarak görülmezler ve teoride evler kolayca imha edilebilir. Bunun sakıncalı bir kabul olduğunu düşünüyoruz, çünkü o zaman böyle yerlerde yaşayan insanların tarihi alanları sahiplenmeleri çok zorlaşıyor. Aslında Bizans dönemi katmanları da antik yapı stokunu yok ederek var olmuştur. Tarihin her katmanı, ki bunlara gelecekte Saklısu köyü de dahil olacak, bir bilgi birikimini saklamaktadır. Genelde arkeologlar geçmişe zarar veren günümüz katmanlarından memnun değil ve onların kaldırılması en çok sevindikleri durum olabilir. Ancak biz çocuklarla yaptığımız çalışmada geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin devam eden bir süreç olduğunu ve kendilerinin de buna dahil olabileceklerini vurgulamaya çalıştık. Aksi takdirde tarihle ve doğal dokuyla bir bağlantı kurmaları ve korumaları zorlaşıyor¹⁰.

Bu düşüncemizi çok iyi aktaran bir atölye 2012 yılında yapılan "Limyra 2062" oldu. Çocuklardan 50 yıl sonra, 2062 yılında, torunlarıyla Limyra'da yapacakları bir buluşmayı hayal etmeleri istendi. Bu buluşmada aralarında geçecek olan konuşmaları bir diyalog şeklinde yazıp diyaloglara uygun resimler yaptılar. Muppet Show karakterlerini anımsatan kuklaların üretimleriyle başlayan atölyede çocukların yaptığı kuklalar torunları olacaktı. Çocuklar nine ve dede kılığında büründü ve ellerindeki kukla torunlarıyla sohbetlere dalıp maceralar

⁸ Anneler ve itiraf etmeseler babalar da çocuklarının tiyatrodaki sahneye çıkmalarına, çocuklar da sahnede olmaya bayılıyordu bu yüzden tiyatro oyunu bu toplu gösterinin merkezinde yer aldı.

⁹ Bkz. Çocukların Limyrası Facebook sayfası (URL-2) ve Tumblr sayfası (URL-3)

¹⁰ Saklısu köyünü bir arkeolojik alan gibi değerlendiren ve katmanlardan biri olarak gören bir sunum ve yazı (Kuban 2015) arkeologların değil ama kültür tarihine bakanların önemseydiği bir konu oldu ve Alman meslektaşlar tarafından Alman kamuoyuyla paylaşıldı (Söntgen 2016).

yaşadılar. Üç kız ve üç erkekten oluşan gruptaki kızlar, hayali buluşmalarında 50 yıl içinde Limyra'nın çok daha fazla kazıldığını ve bir müzenin inşa edildiğini "gördüler". Ninelerden biri torunuyla yer altına ışınlanıp kendi çocukluğundan ve ninesinden hatırladığı kalıntıları buluyordu. Erkek çocuklar daha ziyade gelecekte görünmezlik pelerini, uçan bir bisiklet veya kazı yapan bir robot tasarlayan bir torunun atölye ziyaretini düşünmüştü. Hayali buluşma gününü her çocuk kendisi istediği gibi oynadı, sonunda hepsiyle birer kısa bir film hazırlandı (Foto. 9 ve 10).

Fotoğraf 9: Limyra 2062 (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Limyra 2062 (Children's Limyra Archive)*

Fotoğraf 10: Limyra 2062 (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Limyra 2062 (Children's Limyra Archive)*

Tiyatro Atölyesi

Çocukların en çok katılmak istediği yer tiyatro grubuydu. Çoğu zaman o sene yapılacak atölyenin ana konseptiyle ilişkili olarak öğrenciler çocuklarla beraber hikayeler okuyor, sorular soruyor ve verilen cevaplar üzerinden hep birlikte bu konuşmalardan bir oyunun sahnelerini ve olası diyaloglarını oluşturuyorlardı.

Zamanların arasında gidip gelmek böyle bir ortamda ilk akla gelen olduğu için bu konu bir iki kez işlendi. Özellikle genç yaşta Limyra'da ölen Roma İmparator torunu Gaius Caesar'ın trajik kaderi çocukları ve

öğrencileri çok etkilemişti. İlk yılki oyunda Gaius Caesar ile karşılaşan günümüz Saklısu çocukları, onunla çevreye atılmış olan çöpler, çocuk oyunları, Roma hamamları veya domates fiyatları üzerine sohbetler yapıyordu (Foto. 11). Çocuklara doğrudan ders gibi bir şey anlatmak yerine o bilgileri oyunların içine saklıyorduk. Başka bir sene köy içindeki anıtlarda nasıl bir hayat cereyan etmiş olduğu üzerine bir oyun yaptık. Tarihin sürekliliği ön plandaydı ve oyunun içinde zamansal geçişlerle tekkeye istinaden semah oynandı, Romalı gladyatör oyunları ve köyün içerisinde yüzlerce bulunan Likya dönemi kaya mezarlarının nasıl kullanıldığını anlatan bir cenaze töreni canlandırıldı. Kalın panel kartonlarından ölü yatağı, tipik bir mezar cephesi ve sürgülü kapısı hazırlandı ve ölü mezara konulduktan sonra kapı üstüne kapatıldı. Köyde ağıt geleneği kaybolmadığı için çocuklar da cenazedeki ağıt sahnesini çok gerçekçi oynadı (Foto. 12).

Fotoğraf 11: Tiyatro oyunu, Gaius Caesar ve köyün çocukları (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Theatre play, Gaius Caesar and the children of the village (Children's Limyra Archive)*

Fotoğraf 12: Tiyatro oyunu, kaya mezarlarında cenaze töreni (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Theatre play, funeral at a rock cut tomb (Children's Limyra Archive)*

Zaman içinde tarihten doğal çevreye, gündelik yaşama ve ekolojik meselelere gelindi. Özellikle de hemen dağın eteğinden kaynaklanan buz gibi berrak su, köylüler tarafından hiçbir şekilde sorgulanmadan tarım için kullanılıyor. Ama aynı tarım suyun kirlenmesine de neden oluyor.

Su, aslında arkeoloji gibi geçmişini geleceğe bağlayan bir öge. Önemi vurgulamak için, suyun bir gün yok olma olasılığını tiyatro oyununa konu olarak seçtik. Çocukların “nehirdeki su akmadığı zaman ne olur?” sorusuna farklı cevapları oldu: Tarım biter. Anneler kola ile yemek yapar ve hıçkırıktan kurtulmayan gençler kız arkadaşlarına rezil olur. Susuz kahve pişirilemediğinden kız istemeye gidilemez ve artık evlilikler olamaz. Oyun bu cevaplarla kuruldu. Suyun geri gelmesi için çözüm ararken yayladaki “Bilge Yörük”’e danışıldı. Suyu değer verilmesi, belirli bir şarkının söylenmesi ve sorunların birlikte çözmeye çalışılması halinde suyun geri gelebileceğini o biliyordu. Çözümün bir yörükten gelmesi seyirciler tarafından çok beğenildi. Bir diğer yıl da güneşin dünyaya ve onu kirleten insanlara küstüp uzaklaşmasıyla soğuyan dünyada neler olabileceği, insanların ne yapabileceği konusundaki sorulara çocuklar tarafından verilen cevaplarla tiyatronun hikayesi oluşturuldu. Gezegen soğuduğu için domatesler taş oluyordu ve insanlar Saklısu camisinin önünden kalkan dolmuşlarla Mars ve Jüpiter’e tahliye ediliyordu. Gittikleri gezegenlerde yine kaynakları tüketmeye devam edip oradaki varlıkları zor duruma sokmaya çalışırken güneş onlara doğru yolu gösterip dünyaya geri dönmelerini sağlıyordu ve mutlu son...

En son yıl tamamıyla farklı bir konseptle Melih Cevdet Anday’ın “Midas’ın Kulakları” adlı oyunundan esinlenerek “Midas’ın Eşşek Kullakları”nı konu eden bir küçük oyun hazırlandı. Müzeyi gezen bir turist grubu eşek kulaklı bir heykel görünce rehberleri olan biteni anlatır. Hikayeye göre Apollon ve Pan bir müzik yarışması yapar. Hakem olan Midas Pan’ı daha çok beğendiği için Apollon ona çok kızar ve kulaklarını çekerek eşek kulağına dönüştürür. Midas önce kulaklarından utanır ama sonra kulaklarıyla barışmaya karar verir hatta onlarla gurur bile duyar. Ama Apollon bu sefer de kulakları geri alarak Midas’ı cezalandırmayı sürdürür (Foto. 13-15).

Fotoğraf 13: Tiyatro oyunu, Bilge Yörük (Çocukların Limyrası Arşivi) / Theatre play, the wise nomad (Children’s Limyra Archive)

Fotoğraf 14: Gölge oyunu, tiyatro atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / Shadow play theatre workshop (Children’s Limyra Archive)

Fotoğraf 15: Tiyatro oyunu, Midas’ın Kulakları (Çocukların Limyrası Arşivi) / Theatre play, The ears of Midas (Children’s Limyra Archive)

Arkeoloji Atölyesi

Kazının kendisi de aktivitelerin bir konusunu oluşturdu. Kazının depoları bir müze statüsünde olmadığından kazı dışında ziyarete kapalı ve mühürlüdür. Kazı sezonunda Antalya müzesinden gelen bir görevli tarafından mühürleri açılır, arkeologlar çalışır ve kazı bitince yeniden mühürlenirler. Bu yüzden de kazıda çalışan ve buraya eserleri taşıyan erkeklerin dışında depolarda ne olduğunu kimse bilmez, hatta işçiler evde anlatmadığı zaman kazıda bile ne yapıldığından haberdar değildiler. Arkeoloji atölyesinde çocuklara bir kazının nasıl yapıldığını, kazılarak ne arandığını, neden böyle yavaş ilerlendiğini anlatmak istedik. Ayrıca depo duvarlarının arkasında bir hazinenin olmadığını görmeleri önemliydi. Çocuklarla önce kazı alanını gezdik. Orada ne yapıldığını kazı başkanı ve açma sorumluları çocuklara basit bir şekilde anlatırken kazıda çalışan babaları veya ağabeyleri de bildiklerini ekliyordu. Kazı alanından sonra depoları gezdik ve çocuklar kazılardan çıkan ama müzeye gitmeyecek olan nesnelere oraya gittiğini ve arkeologların oradaki malzemeler üzerinde bilimsel çalışmalar yaptığını gördüler. Depo alanındaki restorasyon atölyesini, fotoğraf atölyesini ve malzeme depolarını gezdik. Seramik, kemik veya taş buluntularını

ÇOCUKLARIN LİMYRASI: KÜLTÜREL MİRASIN GELECEĞİNE SAHİP ÇIKMAK İÇİN BİR PROJE

çalışan arkeologlar ne yaptıklarını örneklerle çocuklara gösterdi. Küçük yaşta ölmüş bir çocuğun çürük dişli çene kemiği onları biraz ürküttü ve heyecanlandırdı. Tiyatro tonozlarındaki yerimize dönünce bir restoratörün zor ve sabır isteyen işlerini tecrübe etmelerini istedik. Daha önce çömlekçilerden topladığımız iskarta çömlekleri boyadık, kırdık ve sonra kazıdan çıkmış kırık çömlek gibi birleştirip yapıştırmaları için önlerine koyduk. Muhtemelen çocuklar yap-boz gibi oyunları çok yaygın olarak oynamadıkları için birleştirme işlerinde çok başarılı olmadılar, tamamlamak için sabır gösteren de nispeten azdı (Foto. 16 ve 17).

Fotoğraf 16: Arkeoloji atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Archaeology workshop (Children's Limyra Archive)*

Fotoğraf 17: Arkeoloji atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Archaeology workshop (Children's Limyra Archive)*

Kızlar ver Dikiş Atölyesi

Zaman içinde genç kız yaşına gelenlerin aileleri onları “çoluk çocuk” işine göndermemeye başladı, sahneye çıkmalarını uygun bulmuyorlardı. Gerçekten de büyüyen

kızlar için oyunlar biraz fazla basit kalıyordu. Özellikle kız çocuklarının önemli bir kısmı köyde kalıp çocuk sahibi olacağından katılımlarının devamını sağlamanın önemli olduğuna karar verip, hedef gruplarımızda bir değişiklik yaptık. Onlar için tasarladığımız dikiş atölyelerine gelmeleri için de köyde kapı kapı dolaşıp aileleri ikna etmeye çalıştık. Mimarlık eğitimi dışında dikiş, kumaş boyama, batık, çanta, kıyafet yapmayı bilen öğrenciler vardı. İlk dikiş atölyesine ilgi çok oldu. Kızların yanı sıra köydeki kadınlar, kızların anneleri teyzeleri bakmaya veya fikir vermeye geliyordu. Atölyede kızlara, dikiş makinası veya günümüzün dikiş alışkanlıkları olmadan -yani antik çağda- elbiseler nasıl olurdu sorusunu sorduk ve kitaplardan kabartma ve heykel resimleri gösterdik. Bunlara göre kumaşlar kuşak veya iğnelerle tutturuldu, elbiselere dönüştürüldü. Ardından kızlar gerçekte de giyebilecekleri bir etek yapmayı istedi. Batık metodu ile tişörtler, kumaşlar boyandı. Limyra konulu kumaş çantalar dikilip çeşitli desenlerle süslendi. Kumaşa baskı veya şablonla desen yapmayı öğrendiler. Teorik olarak böyle çantalar üretilip turistlere satılabilirdi, ancak arkeolojik alanlarda uyulması gereken mevzuatı iyice incelemeyen bu konulara değinmenin doğru olmayacağına karar verdik (Foto. 18 ve 19).

Fotoğraf 18: Dikiş atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Sewing workshop (Children's Limyra Archive)*

Fotoğraf 19: Dikiş atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Sewing workshop (Children's Limyra Archive)*

Oğlanlar ve Oyun Atölyeleri

Kızlarda olduğu gibi biraz büyüyen, ya da sadece büyümüş gibi davranan ama aslında oynamayı sürdürmek isteyen erkek çocuklarına yönelik atölyeler tasarladık. Fazla hareketli bir grup erkek çocuğun olduğu atölyelere kızlar rahatsız edildikleri için dahil olmak istemiyordu. Rahatsızlık yaratanları da eve yollamadık, aksine “çetenin” ilgilerine göre oyunlar icat etmeye çalıştık. Köydeki çocuklarla oyun oynamak temelde önemliydi, çünkü buradaki çocuklar aslında birlikte oyun oynamayı bilmiyordu. Oyunların sonunda kaybedenlerin çıkardıkları kavgaları çocuklarla da tartışıp sorguladık ve onlar bunu önlemek için öğrencilerin oyunlara dahil olmalarını rica ettiler. Bu yaş grubundakilerde bir diğer önemli mesele ise enerjilerini tüketmek ve onları meşgul etmekte. Elbet futbol oynamayı seviyorlardı, ama kendi sahaları yoktu. Futbol kalesi inşası için çevreden malzeme toplandı: eski kasalar veya kırık ince ağaç gövdeleri, başka atık malzemeler, çiviler bulundu, evlerden çekiç, keser ve testere geldi. Futbol oynanacak alanın tespiti için kazı idaresinden izin almaları gerektiğini öğrendiler. SİT alanı meselesi bu bağlamda yeniden tartışıldı. Kızlar batik yaparken erkek çocuklar da formalarını boyamayı öğrendi.

Bir seneki atölyede “bizim neyimiz eksik” sorusunu sorarak köyde beğenmedikleri yerleri tespit edip bunların güzelleşmesi için ne yapılabileceğini aradılar. Atıl köy ilkokulunun tuvalet binası bu bağlamda badana ile beyaza boyandı ve önceden hazırladıkları resim kalıplarıyla, domates, patlıcan, veya kral Perikle gibi şekillerle yüzeyi boyadılar. Başka bir sene de okulda fen derslerinde öğrendiklerini gerçekte nasıl uygulayabileceklerini düşündük. Makaralarla vinçler yaptılar ve bunlar vasıtasıyla antik bir binanın taşlarının nasıl inşa edilmiş olabileceğini, sütunların nasıl üst üste konulduğunu tecrübe ettiler. Elbet burada da küçük bir heyecan olması için iki grup arasında kartondan yapılmış olan sütun tamburlarını üst üste koyma yarışı yapıldı. Buna ek olarak uçurtma, nehir üstünde yarış yapacak küçük yelkenliler tasarladılar ve nehir üstünden haber getirip götüren bir makara sistemi kurdular. İlgilerini çeken başka bir atölyede araba yapım atölyesiydi. Antik çağdan günümüze araçlara bakıldı ve sonra eski tahtalardan tekerlekli go-kart tarzı iki araç imal edildi ve elbet bir yarış düzenlendi.

Açık havadaki hareketli oyunlar ve çalışmalar dışında sakince oynayabilecekleri bir kutu oyunu da geliştirildi. Oyunun amacı hem tarihi yer bilinci geliştirmek hem de öğrencilerin katılımı olmadan kendi aralarında oynamaya devam edebilecekleri kalıcı bir şey üretmekti. Kutu oyunu monopoly, tabu, sessiz sinema gibi oyunların hepsinden fikirleri birleştirip temelde Limyra’da bir gezinti içeriyordu. Zarla ilerlenen oyunda değişik noktalara

gelindiğinde Limyra’ya dair sorulara cevap vermek, bir şey çizmek veya canlandırmak gerekiyordu. Temel hedef sera inşa etmektir ve gerekli mali birim olarak da para yerine domates kasası seçildi. Seraların yapımına uygun yeşil ve mavi alanlar tespit edildi, kırmızı bölgeler SİT alanı olduğu için burada sera yapımı yasaktı. Oyuna şaşılacak derecede sabırla devam ettiler, oyun iki yaz ve sonraki kış aylarında geliştirildi, ama hep bir maket olarak kaldı. Ticari bir kutu oyununa dönüştürülmesi için yapılan görüşmelerde konusunun fazla yerel ve sınırlı kaldığı ifade edildi (Foto. 20-23).

Fotoğraf 20: Oyun atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Game workshop (Children's Limyra Archive)*

Fotoğraf 21: Oyun atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Game workshop (Children's Limyra Archive)*

Fotoğraf 22: Oyun atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Game workshop (Children's Limyra Archive)*

Fotoğraf 23: Oyun atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / Game workshop (Children's Limyra Archive)

Fotoğraf 24: Minikler atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / The little children workshop (Children's Limyra Archive)

Minikler Atölyesi

Başta hiç düşünmediğimiz ve biraz çekindiğimiz “minikler” yani 5-6-7 yaş grubunun, ilgilenilmesi en rahat çocuk grubu olduğu anlaşıldı. Her türlü oyuna uyum sağlayan, resim, boyama, yapılandırma, renkler ve kumaşlarla bir şeyler üretmeye veya hikaye dinlemeye ve onu oynamaya ilgiyle katılan miniklerin önyargıları da henüz yoktu. Atölyelerinden birinin adı çağlar boyu arkadaşlık olabilirdi. Küçük çocuklar uzun zaman dilimlerini algılayamadıkları için, atölyede yürütücüler ve çocuklar farklı zaman dilimlerini, kendi boylarına yakın, kağıttan yapma iki farklı bebek ile görselleştirdiler. Perikle ve Konstantina farklı zamanlarda Limyra’da yaşamış ve bizim miniklerle oynamaya gelmişlerdi (Foto. 24 ve 25).

Fotoğraf 25: Minikler atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / The little children workshop (Children's Limyra Archive)

Ekmek Atölyesi

Bilgi ve “gelişmeyi” getiren İstanbullu şehir insanları klişesinden kurtulmak için annelerden grubumuzdaki kadınlara yufka ekmek yapmayı öğretmelerini rica ettik. Bekçimizin eşi Ayşe Tosun ve bazı anneler bu işe destek verdi. Dört saatlik atölyenin sonunda kadınların ortaklaşa yaptığı ekmekler hazırды. Erkek öğrenciler de köyedeki erkek klişesini bozacak şekilde yemekler pişirdi ve hepsi yaklaşık 60 kişilik bir sofrada afiyetle tüketildi. Aslında genel olarak köyün kadınlarını daha fazla dahil etmek istiyorduk, ancak tüm günleri serada geçen kadınlar, akşamları da ev işleri yaptığı için bu pek olamadı. Ne var ki köyün yaşlı kadınları günümüzdeki kadınların şanslı olduğunu söylüyordu; biz pek fark etmediyse de erkeklerle kadınlar eskisine oranla çok daha fazla ortaklaşa çalışmış (Foto 26).

Geziler

Bir başka önemli aktivite de çevreye yaptığımız geziler oldu. Yakın çevrede bulunan Arykanda ve Rhodiapolis

Fotoğraf 26: Ekmek atölyesi (Çocukların Limyrası Arşivi) / Bread workshop (Children's Limyra Archive)

antik kentlerini Turunçova ve Finike Belediyelerinin araçlarıyla gezmeye gittik. Elmalı'daki bölge müzesine ve Antalya müzesine yaptığımız geziler çocukların ufuklarını genişletmeye yönelikti. Büyük çoğunluğu için bu hayatlarındaki ilk müze veya başka bir antik kent ziyaretiydi. Köydeki kalıntılara ait heykellerin bir kısmı Antalya'da sergilendiği için atölye sırasında Limyra hakkında konuştuğumuz konulara referans verebiliyorduk. Mümkün olduğunca çocukları müzedeki eserlerle ilgili bilgi bombardımanına tutmamaya ve onları sorularla yönlendirmeye çalıştık. Ellerine kalem ve kağıt verip gördüklerini çizerek not etmelerini istedik. Müzeye gitmenin bir başka önemi de kazıdan çıkan (önemsiz) “taşlar” için, birilerinin özel ve güzel binalar inşa ettiğini görmeleri idi (Foto 27 ve 28).

Fotoğraf 27: Geziler (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Trips (Children's Limyra Archive)*

Fotoğraf 28: Geziler (Çocukların Limyrası Arşivi) / *Trips (Children's Limyra Archive)*

ZORUNLU SON

Baştan itibaren beş yıllık olarak düşünülen aktivitenin beşinci yılının sonunda çalışmaya katılan çocukların aileleri, çocukların kendileri, kazı üyeleri, köyün imamı ve bakkalı, Bağyaka okulundaki öğretmenler ve okul müdürü ile röportajlar yapıldı. Beş yıllık sürede, örneğin muhtarın ara ara engel olmaya çalışması sonrasında onunla kahvede yaptığımız görüşmelerde, köylüler tarafından hep çıkarımızın ne olduğu soruldu. Gönüllülüğün yaygın

olmadığı yerde bu tip çalışmaların arkasında hep bir çıkar arandı. Ama görüşmelerin sonunda ailelerin yavaş yavaş bu işleri gönüllü yaptığımızı kanaat getirdiklerini anladık. Ayrıca tüm çatlak seslere rağmen çoğunlukta olumlu geri bildirimler aldık. Bu yüzden öğrencilerin de desteği ve isteğiyle 2016'da Çocukların Limyrası'nı sürdürmeye karar verdik.

Çalışmanın ana hedefi aslında köyün bir kısmı ve kazı arasında yıllardan beri süregelen bazı anlaşmazlıkların çözümü için çocukların önyargısız bir biçimde antik kente yaklaşmalarını ve büyüklerden farklı bir görüş geliştirmelerini sağlamaktı. Zamanla muhalif bir tutum içine giren muhtar ile kazıya ve SİT alanı meselelerine sıcak bakmayan bazı aileler çocuklarını çalışmalara yollamadılar. Çocuklarını göndermeyeceğini doğrudan söyleyenler çok azdı ama katılan çocukların hep benzer ailelerden geliyor olmalarından bu kolayca anlaşılıyordu. Bu konuda bir strateji geliştirmeye zaman kalmadan bambaşka bir mesele çalışmayı sonlandırmamıza neden oldu. 2016'da Avusturya ve Türkiye arasındaki bazı siyasi anlaşmazlıklar yüzünden Avusturyalılar tarafından yürütülen Efes ve Limyra kazıları durduruldu ve kazı ekiplerinin en hızlı şekilde alanı terk etmeleri istendi. Biz aktivitemizi kısa keserek de bir sonuca ulaştık ancak milliyetçi bir meseleye dönüştürülen olayların ortasında köyde tiyatro oynamak söz konusu olamadı. Çok üzücü ve ani bir biçimde ayrılmak zorunda kalınca çocuklarla gerektiği gibi vedalaşamadık. Ertesi yıl (2017) da kazı izni çıkmayınca Çocukların Limyrası'nı sonlandırmanın zamanı geldiğini anladık. Bu yüzden bir günlük bir “mezuniyet” için bir grup İTÜ öğrencisiyle köye geri geldik. Bir gün boyunca çocuklarla arkeolojik alanla ilgili oyunlar oynayıp çocuklara birer mezuniyet belgesi verdik. Hava kararınca çocuklar ve aileleriyle birlikte altı sene boyunca çektiğimiz fotoğraf ve filmleri seyredip topluca veda ettik. 2018 ve 2019 yıllarında tekrar izin çıkmış olsa da 2020 ve 2021'de muhtemelen aynı nedenlerden kazı izni verilmedi. Arkeolojinin politize edilmesi her türlü akademik, sosyal çalışma veya projeyi engelledi. Bu kararı veren merciler Avusturyalılara bir işaret verdiklerini düşünürken aslında onlara değil kazılara, koruma çalışmalarına ve elbet Türkiye arkeolojisi ve kültürel mirasına zarar vermiş oldular.

SONUÇ

Çocukların Limyrası yerele yönelik katılımcı destekli ama dar katılımlı bir çocuk projesiydi diyebiliriz. Limyra yukarıda belirtildiği gibi “yabancı” ve “gavur” kavramlarıyla etiketlenebilen bir klasik kazı alanıdır. Bu durum atölyelerde standart bir program yerine köyün dinamiklerine daha uygun bir programın oluşturulmasına neden oldu. Ziyaretçi merkezi veya tüm sene kullanılacak kapalı bir çalışma alanı hiç olmadı.

Belediyelerle ilişkiler teknik desteğin ilerisine gidemedi ve çalışmalara sürdürülebilir bir modus bulunamadı¹¹. Çocukların Limyrası mecburen kazı sezonu ve İTÜ ekibinin geldiği zamanlarla sınırlı kaldı. İleriye dönük düşününce bu tür çalışmaların devamlılığını sağlayabilmek için kazı sezonuna bağlı kalmayıp yerel yönetim ölçeğini zorlamak yararlı olacaktır.

Çalışmanın geniş kitlelere hitap edememesi zayıf kalan bir tarafıydı belki, ama onu çekici kılan da buydu. Köy ve çocuklarla zaman içinde çok kişisel ilişkiler gelişti. Bu ilişkiler çocuklarla daha yoğun bir iletişimi ve amaçlananların aktarımında sürekliliği mümkün kıldı. Çocukların gözümüzün önünde büyümelerini takip ettik. Kızlardan birinin çocuğu bile oldu, liseye devam eden veya askere gidenler de az değil.

Çocukların Limyrası antik kentin yerel ölçekte kabul görmesi ve korunmasına katkı sağlamak için başlatılmıştı. Kanunların ve beklilerin koruyuculuğu sınırlı olduğundan yerel paydaşların kültürel mirasın korunmasında daha etkin rol almaları gerektiği düşüncesinden ortaya çıkmıştı. Hedef köydeki çocukların bu aktiviteler sayesinde harabelere yönelik farklı bir bakış açısı kazanmalarına aracı olmaktı. Bunun ne denli başarılı olduğunu ancak zaman gösterebilir. Küçükler büyüdüklerinde belki kendi çocuklarına daha farklı bir bakış kazandırabilecekler, hiçbir şey olmazsa bomboş geçen yaz aylarında bir şeyler üretmiş ve öğrenmiş oldular. En azından birlikte geçirdiğimiz süreçte, kazıdaki yerli ve yabancıların kötü niyetli olmadığını anladıklarını düşünüyoruz. Çok eğlendiklerini bildiğimiz bu zamanlara dair güzel anıları da kalıcı olacaktır.

Bu tip çalışmaların kısa vadede bir işe yarayıp yaramadığını ölçecek mekanizmalar pek yoktur. Başlangıçta okul ile irtibat kurup öğrenci bazında takip yapılabilir diye düşünmüştük. Ne var ki bu süre içinde eğitim sistemi kökten değişti, Bağyaka İlköğretim okulu ile başlayıp ve Bağyaka İlkokulu ile süreci kapattık. Okulun müdürü bu sürede 3 kez değişti, öğretmenlerin durumu da farklı değildi. Çocuklar da eğitimlerini birkaç farklı okula devam ederek bitirdiği için geri bildirim almak mümkün olamadı.

Zaman ilerledikçe bu projede yer alan üniversite öğrencilerinin eğitmen gibi gözükmelerine rağmen aslında köy çocukları gibi bir eğitmeden geçtikleri netleşti. Onlar

¹¹ Köydeki atıl ilkokulu Çocukların Limyrasına katkı sağlayan Herkes için Mimarlık derneğinin tecrübeleriyle tüm sene kullanılabilecek bir mekana dönüştürmeyi hedeflemiştik. Hem küçük çocuklar için bir anaokul olabilecekti hem de kadınlar için bir buluşma yeri. Ancak ne Milli Eğitim Müdürlüğü ne de Saklısu muhtarlığı destek vermedi. Hatta muhtarlık kazı yapılmadığı yıllar içinde okulu yıktırıp bir düğün salonu inşa ettirdi. Bu yıkım sırasında çocukların özenle temizleyip boyadıkları okul tuvaleti de yok oldu.

yepyeni bir platformda, kendilerinden kültürel ve yaş olarak çok farklı olan bir gruba, bilmedikleri bir yerde bir bilgi ve bakış aktarmaya çalışırken, aslında kendilerine yeni bir pencere açılmış olduğunu fark ettiler. Çocukların Limyrası onlara çok değişik ve özgün bir öğrenme fırsatı sağlamıştı. Aynı çocuklar gibi onlar da özelde Limyra ve genelde kültürel miras ile doğrudan bir ilişki kurmuş oldular. Sürekli gelmeyi sürdüren çocuklar gibi, üniversite öğrencileri de her yıl tekrar tekrar gelmeyi sürdürdü. Hem yer hem de çocuklarla kurdukları ilişkiler ve üstlendikleri görev onları etkiledi. Birçoğunun CV'sinde bu önemli bir noktaydı ve bu yaz okuluna katılıp yurtdışında bir programa veya bir bursa başvurmak için referans alanların hepsi kabul aldı.

Son dört yıl boyunca katılan İTÜ'lü öğrenciler¹², birbirlerine yakın dönemden hatta aynı sınıftan oldukları için kendi aralarında ve kazıyla çok uyumlu çalıştılar. Atölyeleri çocuklara da bulaşan büyük bir heyecanla yürüttükleri için "Çocukların Limyrası" herkese mutluluk verdi. Siyaset hem arkeolojiyi hem de çocuk çalışmalarını baltalamasaydı ne olurdu onu söylemek güç. Ancak gerçek şu ki, mezun olan gençlerin bir kısmı yurt dışına gitti, bir kısmı da işe girdi. Limyra'ya eskisi gibi zaman ve enerji ayıramayacakları için çalışma bu biçimde zaten yürüyemeyecekti. Yeni bir ekiple de benzer bir dinamiği yakalamak mümkün olmadığı için "Çocukların Limyrası" zaten farklı bir yöne gidecekti. Ancak onun kararını kendimiz verebilseydik daha iyi olurdu (Foto 29).

Fotoğraf 29: Çocukların Limyrası ekibi, 2011-2016 (Çocukların Limyrası Arşivi) / *The organizing team of Children's Limyra 2011-2016 (Children's Limyra Archive)*

¹² 2011-2016 yılları arasında katılıp bu çalışmayı emek ve heyecanlarıyla anlamlı kılanlara sonsuz teşekkürler: Ali Ersan Karadeniz, Burak Üzümkesici, Can Metin, Cansu Ekici, Cansu Hızlı, Cansu Kaçar, Cengiz Tokgöz, Damla Çamur, Deniz Engin, Duygu Saygı, Elif Taşkıran, Emre Bilgiç, Emre Gündoğdu, Erdoğan Eroğlu, Ertunç Denkteş, Fikri Buber, Gül Cephaneciğil, Hasan Hamurişçi, Hazal Ünlü, Hilal Aktur, İpek Kosova, İrem Öker, Karcan Sezgin, Mert Pekduraner, Merve Gül Özokçu, Mine Somçelik, Nida Ekenel, Nihan Acar, Orhun Cebeci, Öykü Gürpınar, Özgür Atlagan, Özlem Özcan, Sena İzgi, Sevgi Türkkan, Selin Küçük, Sunay Paşaoğlu, Tunç Aydoğmuş Yağmur Kaya, Zeynep Kuban..

KAYNAKLAR

- ATALAY, S. 2010.
“*We Do Not Talk About Çatalhöyük, We Live It*”.
Sustainable Archaeological Practise Through Community Based Participatory Research, WorldA 42/3, 418–429.
- ATALAY, S. 2012.
Community Based Archaeology: Research with, by and for Indigenous and Local Communities, Berkeley.
- DERİN, Z. 2010.
“*New Educational Methods at İzmir-Yeşilova: Time Travel*”, **TÜBA KED** 8, 263– 275.
- DERİN, Z. 2020.
“*Yeşilova Höyüğünde Çocuklar İçin Kültürel Miras Çalışmaları*”, Çocuklar İçin (0-18) Kültürel Miras Çalışmaları, Vekam, (Ed. Ç. Maner ve Ö. D. Uğur), 103-117, Ankara.
- ICOMOS 2008.
The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, Quebec. http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf
- KUBAN, Z. 2006.
“*From Hisar to Hisar: How to Look, What to See and What Might be Done*”, **6th International MAAN Conference Tokyo Proceedings**, 51-59, Tokyo.
- KUBAN, Z. 2014.
Limyra Boyama Kitabı, Arkeoloji ve Sanat Çocuk Yayınları, İstanbul.
- KUBAN, Z. 2015.
“*Das Andere Tor*”, **Turm und Tor ed. S. Ladstaetter-B. Brandt- B. Marksteiner-Yener, Gedenkkolloquium Thomas Marksteiner 2012**, Wien 2015, 239-249.
- KUBAN, Z. 2015.
“*Çocukların Limyrası-The Children’s Limyra: A Project with local children on an archaeological site in Turkey*”, **Managing Archaeological Heritage**, 68-82.
- KUBAN, Z. 2016.
“*Das Limyra der Kinder, Ein Projekt zur Zukunftssicherung des antiken Erbes*”, **Angekommen auf Ithaka, Festgabe für Jürgen Borchhardt zum 80. Geburtstag**, Phoibos Verlag Wien 2016, 315-326.
- KUBAN, Z. 2020.
“*Architekturgeschichte für große und kleine Kinder*”, **Festschrift Klaus Rheidt: Von der Kunst ein Bauwerk zu verstehen**. Nünnerich-Asmus Verlag.
- MANER, Ç. ve UĞUR, D. 2020.
Çocuklar için Kültürel Miras Çalışmaları Çalıştayı (0-18) VEKAM, Ankara 2020
- SERT, G. 2002-2012.
Çatalhöyük Summer School Workshop Report, Çatalhöyük Archive Report 2002-2012, http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/media/pdf/Archive_Report_2012.pdf
- SÖNTGEN, B. 2016.
“*Das Limyra der Kinder*”, **Frankfurter Allgemeine Zeitung** 11.1.2016, Nr.8 S.15.
- TRINGHAM, R. 2012.
“*The Public Face of Çatalhöyük*”, **Monumenta Archaeologica 2012-Last House on the Hill, BACH Area Reports from Catalhoyuk**, (ed. R. Tringham ve M. Stevanovic), Turkey, 503-530.
- URL-1: <https://www.catalhoyuk.com/project/newsletter> erişim tarihi: 23.3.2022
- URL-2: <https://www.facebook.com/CocuklarinLimyrasi/> erişim tarihi: 23.3.2022
- URL-3: <https://cocuklarinlimyrasi.tumblr.com/> erişim tarihi: 23.3.2022